

HANNA POPOWSKA-TABORSKA
(Warszawa)

O LEKSYKALNYCH ZBIEŻNOŚCIACH KASZUBSKO-POŁUDNIOWOSŁOWIAŃSKICH RAZ JESZCZE

Postępujące prace nad *Słownikiem etymologicznym kaszubszczyzny* (SEK) sprawiają, że z roku na rok rośnie liczba wyrazów, które jesteśmy skłonni uznać za leksykalne zbieżności kaszubsko-południowosłowiańskie. Sam problem ma już niemałą literaturę (por. Rozwadowski 1915, Stieber 1958, 1963, Zieniukowa 1961, Koseska 1967, Wrocławska 1967, Keber 1971/1972, Smoczyński 1972, Bernštejn 1973, Hinze 1982, Popowska-Taborska 1975, 1982, 1989, 1991, 1996; por. też H. Popowska-Taborska, *Poč'urk. Jeszcze jedna nie dostrzeżona zbieżność kaszubsko-południowosłowiańska*, Księga jubileuszowa Dragoljuba Petrovicia, Novi Sad, w druku)*. Sądzić też należy, że liczba tych zbieżności — w miarę postępowania prac etymologicznych — ulegać będzie dalszemu zwiększeniu. W większości analizowanych wyrazów mamy po prostu do czynienia z leksykalnymi archaizmami zachowanymi na tak bardzo odległych od siebie peryferiach Słowiańszczyzny. Tak na przykład ginące kaszubskie *mīra* 'narzeczony, pan młody' skłonna jestem łączyć z rumuńskim *mire* 'ts.' i widzieć w wyrazie rumuńskim relikw postać zapożyczoną z języka Słowian dackich. Obie formy kontynuują prapostać **mirja*, por. staropolskie *mirzyć* 'złączać się z kimś, przymierze robić' (o czym bardziej szczegółowo zob. Popowska-Taborska 1991).

Tym razem chcę zwrócić uwagę na następne cztery wyrazy kaszubskie nieznanne na pozostałym obszarze zachodniosłowiańskim oraz we wschodniej Słowiańszczyźnie, mające natomiast odpowiedniki w językach południowosłowiańskich:

kaszb. *kołovažě*, *kołovqž*, *kołovâz*, *kołovoz* 'ślady kół wozu na drodze, koleina' — ostatnia postać, poświadczona relikwownie z samych północnych

* У међувремену изашло: Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XLIII (2000) 471-473 (прим. ред.).

krańców kaszubszczyzny, jest postacią pierwotną. Pozostałe, zniekształcone w wyniku wtórnych przekształceń z **vozь* lub z verbum **važiti*, a rozpowszechnione na pozostałym obszarze Kaszub, zacierają właściwą etymologię tego wyrazu, który sprowadzić należy do ps. **kolo-vozь*. Ta właśnie postać jako określenie koleiny na drodze zachowała się we wszystkich językach południowosłowiańskich;

archaiczne kasz. *lęgotka* 'ochota, apetyt, uczucie': *Mą lęgotka bęre na bulvę ze slezq* 'mam ochotę na kartofle ze śledziem'. Wyraz ten, izolowany na gruncie słowiańskim, wiązać należy z bg. *liga* 'ślina, śluz', sch. dial. *liga* 'ts.'. Kasz. *lęgotka* (utworzone od niepoświadczonego verbum **lęgotac sq* 'ślinić się') znaczyłoby więc pierwotnie 'ślinka', por. w związku z tym polskie frazeologizmy: *mieć na coś ślinkę, leci mi ślinka* 'mieć chętkę, mieć ochotę', skąd wtórne znaczenie kasz. *lęgotka* 'ochota, apetyt, uczucie'. Postaci południowosłowiańskie oraz reliktową postać kaszubską uznać należy za kontynuanty ide. **li-*, **lei-*. W większości języków słowiańskich przeważają kontynuanty ide. **sli-*, **slei-* (por. pol. *ślina*);

kasz. (słowińskie) *plos* 'pluskwa' — por. sch. *plösan*, sch. dial. *plos* 'płaski', pozwalające widzieć w słowińskiej formie *plos* (z *l < ł*) ślady archaicznej formy bezsufiksальной zachowanej na północy i południu Słowiańszczyzny. W związku ze znaczeniem wyrazu słowińskiego por. liczne derywaty utworzone od prasłowiańskiej podstawy **ploskь* 'płaski' w nazwach pluskwy w językach słowiańskich (stpol. i pol. dial. *płoszczyca*, cz. dial. *ploštice*, ukr. dial. *ploščyca*);

zachowane na północy Kaszub postaci *pajk*, *pajik* 'pająk, Aranea', *pajici* 'pajęczy', *pajičēna* 'pajęczyna' (z typowo kaszubską zmianą **ę > i*) odpowiadają istniejącym w językach południowosłowiańskich postaciom kontynuującym ps. **-ę-*: ste. *pajek*, bg. dial. *paek*, mac. *paek*. Na całym pozostałym obszarze słowiańskim poświadczone są różnorakie kontynuaty prasłowiańskiej postaci z rdzennym **-q-*, rekonstruowanej jako ps. **paqь* 'coś wygiętego, pałkowatego', stanowiącej złożenie pref. *pa-* ze starym rzeczownikiem dewerbalnym, sprowadzanym do pide. **ank-*, **ang-* 'zginać'. Obecność północnokaszubskiej postaci *pajik* i derywatów oraz odpowiadających im form południowosłowiańskich każe uznać zaświadczoną na północy i południu Słowiańszczyzny prasłowiańską dialektalną postać **paqь*.

Chciałabym, aby ten niewielki przyczynek etymologiczny, poświęcony Pamięci Zmarłego Akademika Pavle Ivicia, miał pewną symboliczną wymowę: aby mówił nie tylko o bardzo odległych w czasie i przestrzeni więzach wiążących północ Słowiańszczyzny ze Słowiańszczyzną południową, ale by również podkreślił całkiem współczesne więzy łączące polskich językoznawców z przyjaciółmi z południa.

LITERATURA

- Bernštejn 1973 — S. B. Bernštejn, Problemy interferencji jazykov karpatsko-dunajskiego areala v svete dannyh sravnitel'noj dialektologii, Slavjanskoe jazykoznanie, Moskva 1973, s. 25–41.
- Hinze 1982 — F. Hinze, Der urslavische Anteil am pomoranischen Wortschatz. Urslawische Lexik des Pomoranischen, die nicht im Polnischen bezeugt ist, Zeitschrift für Slawistik, XXVII, 1982, s. 342–355.
- Keber 1971/1972 — J. Keber, Kašubski slovar, Jezik in slovstvo, XVII, 1971/1972, 1–2, s. 114–116.
- Koseska 1967 — V. Koseska, *Poprax, popraxa* w języku bułgarskim, Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, VII, 1967, s. 219.
- Popowska-Taborska 1975 — H. Popowska-Taborska, Z problematyki badawczej nawiązań leksykalnych (na materiale kaszubsko-południowosłowiańskim), Rocznik Slawistyczny, XXXVI, 1975, I, s. 3–16; przedruk [w:] H. Popowska-Taborska, Szkice z kaszubszczyzny. Dzieje, zabytki, słownictwo, Gdańsk 1987, s. 152–164.
- Popowska-Taborska 1982 — H. Popowska-Taborska, Archaizmy semantyczne na północno-zachodniej peryferii językowej, Makedonski jazik, XXXII/XXXIII 1981/1982, Skopje 1982, s. 611–615; przedruk [w:] Popowska-Taborska, Szkice z kaszubszczyzny. Dzieje, zabytki, słownictwo, s. 242–246.
- Popowska-Taborska 1989 — H. Popowska-Taborska, Kaszubski i słoweński archaizm *gub(a)* 'fałda, zmarszczka', Zbornik razprav iz slovenskega jezikoslovja Tinetu Logarju ob sedemdesetletnici, Ljubljana 1989, s. 255–260; przedruk [w:] H. Popowska-Taborska, Szkice z kaszubszczyzny. Leksyka, zabytki, słownictwo, s. 19–21.
- Popowska-Taborska 1991 — H. Popowska-Taborska, Z tajników słowiańskiej leksyki. O dwóch nazwach pana młodego, Sagners Slavistische Sammlung, XVII, München 1991, s. 337–338; przedruk [w:] H. Popowska-Taborska, Szkice z kaszubszczyzny. Leksyka, zabytki, kontakty językowe, Gdańsk 1998, s. 31–33.
- Popowska-Taborska 1996 — H. Popowska-Taborska, Leksykalne zbieżności kaszubsko-południowosłowiańskie, [w:] H. Popowska-Taborska, W. Boryś, Leksyka kaszubska na tle słowiańskim, Warszawa 1996, s. 325–336.
- Rozwadowski 1915 — J. Rozwadowski, Stosunek języka polskiego do innych słowiańskich, [w:] Encyklopedia PAU, t. II, Kraków 1915; przedruk [w:] Wybór pism, t. I, Warszawa 1959 (interesujący nas passus znajduje się na s. 54–56).
- SEK — W. Boryś, H. Popowska-Taborska, Słownik etymologiczny kaszubszczyzny, t. I (A–Č) Warszawa 1994, t. II (D–J) Warszawa 1997, t. III (K–O) Warszawa 1999.
- Smoczyński 1972 — W. Smoczyński, Paralele leksykalne słoweńsko-zachodniosłowiańskie, Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, XI, 1972, s. 293–298.
- Stieber 1958 — Z. Stieber, Kaszubski *retk* 'przyładek', Język Polski, XXXVIII, 1958, s. 284–285; przedruk [w:] Z. Stieber, Świat językowy Słowian, Warszawa 1974, s. 141–142.
- Stieber 1963 — Z. Stieber, Kaszubskie *karno*, serbo-chorwackie *krdo*, Ivšičev zbornik, Zagreb 1963, s. 341–343; przedruk [w:] Z. Stieber, Świat językowy Słowian, s. 139–140.

-
- Wrocławska 1967 — E. Wrocławska, Związki leksykalne kaszubsko-południowosłowiańskie, *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, VII, 1967, s. 175–178.
- Zieniukowa 1961 — J. Zieniukowa, Kašubsko-bułgarski leksikalni usporedici, *Ezik i literatura*, XVI, 1961, s. 49–50.